

Een academische verkenning van het universitaire economische onderzoek

Onlangs heeft de Verkenningcommissie Economische Wetenschappen haar eindrapport aan de Minister van Onderwijs uitgebracht 1). De Commissie had tot taak het economisch onderzoek aan de universiteiten te inventariseren en te beoordelen, en aanbevelingen te doen voor taakverdeling en concentratie, met voor het onderzoek een profilering van de faculteiten. Zij bestond uit drie Nederlandstalige buitenstaanders - Barten uit Leuven, Buitter uit Yale, Daems uit Leuven - en stond onder voorzitterschap van F. de Roos, emeritus van de Vrije Universiteit. Samen met de secretaris dr. Snippe hebben zij in vijftien maanden veel werk verzet en een dik rapport geschreven.

Dankbaar werk is dit niet. Dat bleek ook wel bij hoorzittingen, eerder dit jaar, over de voorlopige resultaten van de inventarisatie. Er vonden 'openhartige discussies' plaats (volgens de Commissie), en emotionele taferelen (volgens de ooggetuigen). Aangezien de Verkenning in het teken van de taakverdeling en concentratie is geplaatst kan een ongunstig oordeel van de Commissie leiden tot opheffing van een vakgroep en ontslag van degenen die er werken. Op een vergissing die je je baan kan kosten reageer je nu eenmaal anders dan op een drukfout in een verzenbundel; vandaar de emoties. De Commissie heeft de kritiek voor een deel ter harte genomen, en is in dit eindrapport heel wat voorzichtiger en genuanceerder dan in het stuk dat op de hoorzittingen aan de orde was. Toch is er aanleiding tot kritische aantekeningen, vooral bij passages die naar mijn mening bij buitenstaanders een verkeerde indruk kunnen wekken. Ik volg hieronder de opbouw van het rapport in inventarisatie, beoordeling, en aanbevelingen.

Inventarisatie

Het rapport schiet naar mijn mening als inventarisatie van het economisch onderzoek aan onze universiteiten te kort omdat je er niet in kunt vinden waar dat onderzoek over gaat. De Commissie heeft in navolging van De Schuijte (die niet wordt genoemd) met eindeloze zorg een maatstaf voor de productie ontworpen die neerkomt op

het aantal gepubliceerde bladzijden gedurende de zes jaar van 1979 tot en met 1984, met weging naar de kwaliteit van het medium van publikatie. Aan de hand van de bekende code van het *Journal of Economic Literature* wordt deze productie naar enkele grote gebieden onderverdeeld. Dit geeft de buitenwereld maar een flauw idee waarmee economen zich bezighouden en waarom ze dat doen; nergens krijg je de indruk dat het economisch onderzoek interessant is de moeite waard. Toch had dat wel gekund, bij voorbeeld aan de hand van de thema's van de programma's met Voorwaardelijke Financiering, of van een lijstje van de onderzoeken waar ZWO subsidie voor verleent, of van de gebieden waarop Nederlandse economen op internationale congressen een goed figuur slaan. Namen van personen komen in het hele rapport niet voor, en van vakgroepen wordt niet uitgelegd wat zij nu precies doen. De vakgroep Ruimtelijke Economie van de VU overtreft iedereen in produktiviteit en publiceert zeer veel; maar waarover gaat het?

Ik geloof dat het beter en interessanter was geweest als de Commissie op de inhoud van het onderzoek was ingegaan. Ons land is klein, en het is niet zo heel moeilijk een indruk te krijgen van wat er gaande is en wat dat waard is. De Commissie had vervolgens kunnen beoordelen of de onderwerpen perspectief bieden, of de aanpak juist is, kortom, of de onderzoekers het goed doen of niet. Natuurlijk levert dat een heel subjectief rapport op, niet vrij van willekeur en van de persoonlijke opvattingen van de schrijvers - maar daarvoor laat men dan ook eminente vakmensen uit het buitenland overkomen. Publikaties tellen kan iedereen, maar lezen, beoordelen, in de context plaatsen van wat er internationaal gaande is, dat eist vakkennis en geleerdheid. Deze waren in ruime mate in de Commissie aanwezig, maar er is geen gebruik van gemaakt. Men maakt zich niet geliefd als men de ene vakgroep om zijn werk prijst en de bezigheden van een andere als loze onzin afdoet, zeker in het licht van de eerder genoemde gevoeligheden, en velen zouden dan ook tegen de Commissie te hoop gelopen zijn. Maar de objectieve, bloedeloze aanpak waarvoor is gekozen heeft ook zijn bezwaren, zoals nog zal blijken. Ik vind het jammer dat de

Commissie het er niet op heeft gewaagd de inhoud van het economisch onderzoek ter discussie te stellen.

Uit de productie, gemeten aan het (gewogen) aantal gepubliceerde bladzijden, verkrijgt men bij deling door het aantal arbeidsjaren personeel de produktiviteit, die per jaar, per faculteit en per vakgroep kan worden berekend. Daarnaast levert het aandeel van de héél goede tijdschriften in de productie een maatstaf voor de kwaliteit. Ook zijn er citatenindexen berekend, en is overwogen aandacht te schenken aan hoge wetenschappelijke functies (fellow, redacteur). Maar de productie en produktiviteit domineren.

Nu is het een beetje vreemd dat de Commissie enerzijds de economische wetenschappen heel ruim neemt, inclusief bedrijfseconomie, econometrie, actuariële wetenschappen (maar vreemd genoeg zonder bedrijfskunde - een onbegrijpelijke beperking), maar anderzijds zijn kwaliteitsmaatstaven en de gewichten van publikatiemediën ontleent aan de Angelsaksische opvatting van 'economics'. Dit leidt tot anomalieën. Zo vindt de Commissie het op een plaats 'opvallend' dat de Nederlandse bedrijfseconomen zo weinig in internationale tijdschriften publiceren (blz. 30), maar leest men even later dat zo'n vergelijkend eigenlijk niet opgaat omdat het vak in ons land nu eenmaal anders wordt beoefend dan in het buitenland (blz. 35). Of dit voor de feitelijk praktijk van bedrijfseconomisch onderzoek waar is weet ik niet. Zeker is dat het vak in onze economische faculteiten een andere plaats inneemt dan in een 'faculty of economics'. Iets dergelijks treft de vakgroepen die zich bezighouden met wiskunde en statistiek, besiskunde, en actuariële wetenschappen, waaronder wat vroeger heette levensverzekeringwiskunde. Voor de Commissie weegt alleen economie, en behalve juridische worden ook wiskundige en op de computertechnologie gerichte publikaties in het geheel niet meegeteld (blz. 19) 2). Dat komt ervan als men één objectieve uniforme index wil berekenen, zonder aandacht te besteden aan de inhoud van de vakgebieden en hun functie binnen de faculteiten.

1) *Academisch economisch onderzoek in Nederland: productie, produktiviteit en profilering*. Het rapport verschijnt binnenkort in druk.
2) Of deze soep even heet wordt gegeten als zij is opgediend is overigens de vraag: de lijst van tijdschriften bevat menig puur wiskundige titel, zij het met een laag gewicht, naast bladen waarvan ik het bestaan betwijfel, zoals *Maffius* en *Nibble*.

Over de casuïstiek van het tellen, wegen en toerekenen van publikaties kan nog meer worden opgemerkt, maar het is een erg vervelend onderwerp. Bedenklijk is dat de voornaamste maatstaf die de Commissie gebruikt, produktie of produktiviteit, bij de vergelijking van vakgroepen zo slecht overeenkomt met de andere maatstaven. De eerste is het aandeel van heel goede tijdschriften in de produktie. Deze maatstaf wordt altijd trouwhartig vermeld, maar soms is hij hoog bij lage produktiviteit, soms gaan ze wel samen - er is geen touw aan vast te knopen. De citatenindex, ook voorwerp van uitvoerig wegen en corrigeren, wordt ten slotte maar helemaal niet gebruikt, mede omdat hij zo slecht spoort met de produktiviteitsmaatstaf (blz. 54), en hetzelfde geldt voor redacteurschappen (blz. 153) 3). Deze overwegingen wekken twijfel aan de betrouwbaarheid van de produktiviteitsmaatstaf zelf.

Aan de verschillen in produktiviteit tussen faculteiten en vakgroepen die de inventarisatie aan het licht brengt wil ik voorbijgaan. Ze zijn soms achterhaald. Wie zelf wel eens publikaties heeft zitten turven weet dat de vooraanstaande positie van een vakgroep vaak het werk is van één mens; bij een aantal vakgroepen die er in dit rapport gunstig af komen kan je de naam zó opschrijven. Als die persoon in of na de periode van 1979 tot 1984 van werking verandert - en dat komt voor - klopt het beeld niet meer.

Beoordeling

Het oordeel van de Commissie over het universitair economisch onderzoek als geheel luidt erg ongunstig. Het algemeen gemiddelde van de produktiviteit is onbevredigend, het onderzoek is onvoldoende produktief (blz. 29), het aantal promoties is veel te laag (blz. 53), het aantal verworven citaten is niet erg groot (blz. 54); werkelijk, er is geen lichtpunt te bekennen. Het ontbreekt echter aan een argumentatie. De Commissie denkt vermoedelijk: een gemiddelde van 24 (gewogen) bladzijden publikatie per arbeidsjaar, dat is toch niets! Maar op dat ogenblik vergeet men dat dat arbeidsjaar óók bestemd is voor onderwijs en voor beheers- en bestuurstaken. Voor de onderlinge vergelijking van vakgroepen moge gelden dat die belasting voor allen gelijkelijk drukt (blz. 20-22), maar bij een oordeel over het absolute peil en voor internationale vergelijkingen kan het een factor van belang zijn. Nu daar aan wordt voorbij gegaan is niet zeker dat het harde en ongenueanceerde oordeel van de Commissie juist is.

Als basis voor zo'n oordeel zou een vergelijking kunnen dienen, hetzij met een andere discipline in ons land, hetzij met economische faculteiten in andere landen. Voor de Commissie is er maar één ander land en dat is Amerika.

Geen faculteit in ons land kan zich naar produktiviteit meten met enige Amerikaanse top-universiteit, zo schrijft de Commissie (blz. 29), en als bijlage geeft zij een lijst van de beste 100 Amerikaanse universiteiten, gerekend naar hun economische publikaties, met daartegen de positie van Nederlandse vakgroepen afgezet. Het is de enige expliciete *externe* vergelijking in het rapport. Er wordt weer druk gewogen en gecorrigeerd, maar alleen met publikaties en niet met arbeidsjaren; dit laatste lijkt mij dubieus. Maar ik wil aannemen dat er op een Amerikaanse top-universiteit meer en beter onderzoek wordt gedaan dan bij enige economische faculteit in ons land. Hoe komt dat? Zijn de Nederlandse economen aan de universiteiten een lamledig stelletje, dat zich niet inspannt, dom, lui, of beide? Of zijn er verschillen in de omstandigheden, die het verschil in produktie althans voor een deel kunnen verklaren? Ik noem er een paar. Ten eerste is er het verschil in de vakgebieden die de Commissie beziet en de 'economics' van een Amerikaanse universiteit; ik heb daar al op gewezen. Dan zijn er verschillen in werkomstandigheden, in personeelsbeleid, en in onderwijsbeleid. Voor een deel erkent de Commissie dit bij zijn aanbevelingen, zoals wij zullen zien, maar het blijft jammer genoeg onvermeld bij het oordeel over de produktie in voorbije jaren.

Ook is er een taalverschil. Dit mag natuurlijk geen rol spelen, maar het doet het wel. Vandaar dat ik heel graag een toepassing van de maatstaven van de Commissie zou hebben gezien op een economische faculteit in een ander klein land, niet engelstalig, dat ook zijn best moet doen om in de wereld mee te komen - de Scandinavische landen, Zwitserland, of België - Leuven bij voorbeeld, waar de Commissie toch goed thuis is. Het resultaat zou mij méér zeggen dan de vergelijking met een niet nader aangeduide Amerikaanse top-universiteit.

Aanbevelingen

Van de omstandigheden die, volgens het Amerikaanse voorbeeld, de produktiviteit van het economisch onderzoek bevorderen noemt de Commissie er enkele in zijn aanbevelingen. Deze bestaan uit twee onderdelen. Ten eerste zijn er *specifieke aanbevelingen* om tot onderzoekprofilering te komen door in een nieuw systeem van Voorwaardelijke Financiering die vakgroepen te bevoordelen die het goed doen. Dit is een goed plan. Alleen moet niet van verouderde produktiviteitscijfers uitgaan (zie boven), en vind ik het een vreemde gedachte dat een goede vakgroep gemakkelijk op een ander onderwerp kan overschakelen (blz. 67). Maar overigens getuigen deze plannen, evenals de opmerkingen over netwerken als 'centres of excel-

lence', van zorgvuldige overweging.

Daarnaast zijn er *algemene aanbevelingen* voor maatregelen die het onderzoek bevorderen, en die zijn prachtig. Er moet een einde komen aan de lage salarissen en de slechte loopbaanperspectieven voor jonge onderzoekers, veroorzaakt door de geringe mobiliteit van zittend personeel (blz. 89-90). Ook moet het uit zijn met de bevoogding van onderzoekmanagers door het ministerie en de universiteitsbesturen (blz. 90). Inderdaad kan men zich het merkwaaardige mengsel van bureaucratie en democratie dat ons universitair bestuur kenmerkt moeilijk voorstellen aan een Amerikaanse top-universiteit. De verleiding is groot hier te citeren uit een circulaire die hoogleraren niet zo lang geleden ontvingen met het dringende verzoek per kerende post geheel vrijwillig te verklaren dat ze zich aan bepaalde werktijden zouden houden. Ook een vrijer salarisbeleid zal uiterst welkom zijn: ik ben onlangs nog een kandidaat-assistent kwijtgeraakt aan een werkgever waar hij de eerste dag naar de showroom mocht om een nieuwe auto van bescheiden type uit te zoeken.

Zelf denk ik dat er nog wel meer maatregelen nodig zijn als men op een Amerikaanse universiteit wil gaan lijken. Het ligt in de rede het aantal studenten te beperken, en wel des te sterker naarmate een instelling van hogere kwaliteit is, en dan door een strenge selectie op kwaliteit en motivatie, niet naar woonplaats of door gewogen loting. En knappe onderzoekers zou men niet alleen een goed salaris moeten bieden, maar ook ondersteuning (een eigen secretaresse) en faciliteiten (sabbatsjaar). Dat de instellingen om goede onderzoekers te werven niet geld en arbeidsvoorwaarden tegen elkaar moeten kunnen opbieden spreekt vanzelf.

Als ik met deze voorbeelden wat overdrijf is dat met het doel om twee dingen duidelijk te maken. Het eerste is dat onderzoekproduktiviteit, zeker zoals door de Commissie gemeten, mede beïnvloed wordt door omstandigheden. Het tweede is dat men daar wat aan kan doen, en het onderzoek kan bevorderen, maar dat daar een prijs voor moeten worden betaald. Ik doel hiermee niet alleen op het extra geld dat voor de aanbevelingen van de Commissie nodig is, al is het voor economen vreemd dat geen enkel bedrag wordt genoemd. Maar ook de aanbeveling om de 'verstarring te verbreken' die er op personeelsgebied heerst kan, na de zinsnede over de gebrekkige mobiliteit van zittend personeel, alleen maar betekenen dat wie weinig (meer) publiceert wordt overgeplaatst, in salaris gekort of ontslagen. Dat betekent slagvaardigheid óók.

3) Ik verlang er dan ook naar om van al de verzamelde gegevens behalve de gemiddelden ook de varianties en co-varianties te berekenen.

Mijn conclusie is dat een grote verbetering van het economisch onderzoek, in de zin van het Verkenningsrapport, de aantasting vraagt van een aantal dierbare verworvenheden van ons vaderlands bestel: uniforme beloning van overheidspersoneel, vaste aanstellingen, democratische besluitvorming op verschillende niveaus, vrije toelating van studenten, bezuinigingen op het Wetenschappelijk Onderwijs. Men zal hiervan wat moeten opgeven, en wat men er voor terug ontvangt zijn mooie artikelen in *Econometrica* of in de *American Economic Review*. Hoe deze afweging, die een politieke afweging is, zal uitvallen moet worden afgewacht. Ik denk dat het plei-

---

dooi van de Verkenningscommissie overtuigender zou zijn als er niet alleen produktie in de vorm van gewogen bladzijden zou worden beloofd, maar als er bovendien bij zou worden gezegd waar die publikaties over gaan, waar economisch onderzoek over gaat, wat aanmoediging en steun verdient, en waarom. Vandaar dat ik het betreur dat de Verkenningscommissie zo weinig aandacht besteedt aan de feitelijke inhoud van het onderzoek, en zo veel aan zijn uiterlijke verschijningsvorm als gedrukte bladzijden. Zo moet ik eindigen met dezelfde kritiek als waarmee ik begon.

J.S. Cramer